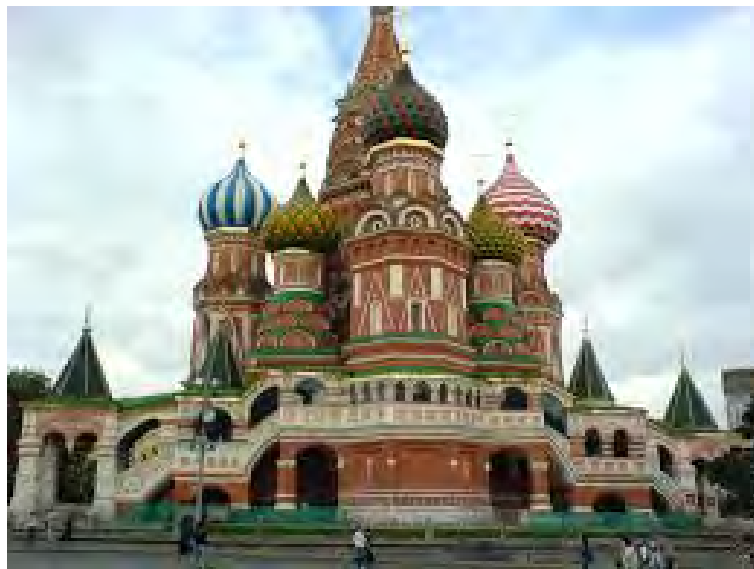

MOSZKVAI JELENTÉS

GÁBOR MIKLÓS 2014

MOSZKVAI JELENTÉS

Régen, mélyen az „átkosban” esett meg a história, ami azt a gondolatot szülte, hogy „klaviatúrát” ragadjak.

Tanulmányi kirándulást vezettem építész hallgatónak az Üzbegisztáni Taskentbe. A tanulmányi kirándulások benne voltak az évi tantervben. Az alsóbb három évfolyamon, évente 3-4, két- háromnapos kirándulások voltak tanárvezetéssel Magyarországon, természetesen az egyetem költségén. Ez a kb. 10 alkalom jó honismeretet jelentett, főleg szakmai szempontból. Magasabb évfolyamon külföldi tanulmány utak következtek, de csak válogatott diákoknak. A mi csoportunk 10 főből állt. Az útiköltséget az egyetem fizette, a külföldi szállást és zsebpénzt a csereegyetem fedezte, a költőpénzt a diákok farmerkereskedelem útján egészítették ki.

A repülőjegyek rendelése is az én dolgom volt. Úgy intéztem, hogy legyen egy napunk Moszkvában. A cuccainkat bepakoltuk egy moszkvai barátom lakásába, és irány a Vörös tér és a Kreml. Éppen elkezdtem előadásomat, amelyben összehasonlítottam a Kreml két fő templomát, az Uszpenszkij és az Arhangelszkij templomokat, amikor megláttam hallgatóságom soraiban egy, a televízióból ismerős felnőtt arcot. Az illető magasrangú párt-, vagy kormánytisztviselő volt, akinek valamilyen államközi tárgyalás szünetében vendéglátói egy turisztikai csemegével akartak kedveskedni, és adtak is hozzá egy csicsergő idegenvezetőt, aki bizonyára elmondta, hogy hány tonna aranyat használtak fel a hagymakupolák bearanyozására. Az úriember, illetve akkor elvtárs, otthagya a hölgyet és hozzánk csatlakozott. Meghallgatta, és gondolom, érdekesnek találta szakmai eszmefuttatásaimat. A végén udvariasan biccentett, nem szólt egy szót sem és csatlakozott kirendelt kísérőjéhez és folytatta előírt programját, feltehetőleg a szemben lévő GUM áruház alagsorában lévő titkos boltba, ahol a helybelieknek elérhetetlen árucikkkel akarták őt elkápráztatni. Vehetett igazi francia kölnit, spanyol nadrágtartót és indiai óvszert. de ez már nem ide tartozik.

Akkori spontán előadásomat most, persze alapos kiegészítő felkészülés után, szeretném olvasóimmal megosztani. Hátha az olvasókat az itt szerzett ismeretek pont úgy a miniszterelnöki székbe röpitik, mint hajdani moszkvai vendéghallgatómat.

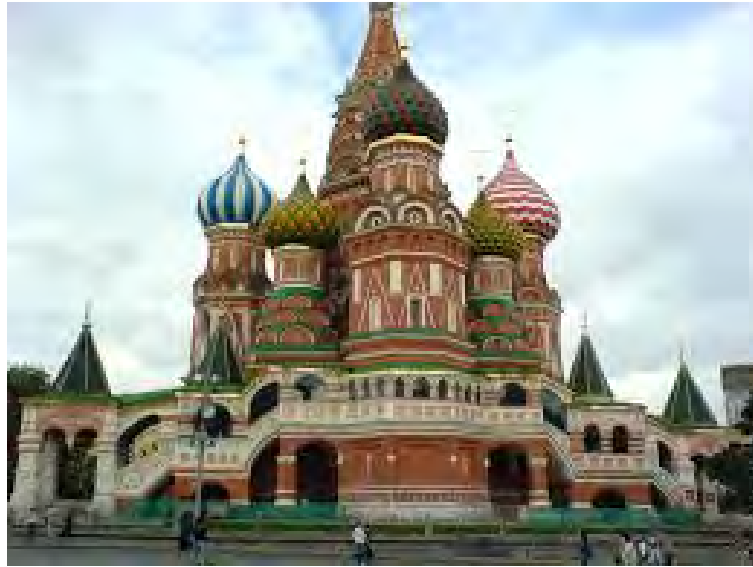
A moszkvai kirándulás természetesen a Vörös Téren kezdődött. Maga az elnevezés is megérdemel néhány szót, amiből azonnal kiderül, hogy én

ugyan hivatásos építész voltam, de erősen érdeklődöm a nyelvészeti kérdések iránt. Miután a szakmában nem sokra vittem, okos feleségem mindig mondogatja, hogy a bölcsészetet kellett volna folytatnom. Eső után jótanács. Tudni illik, az orosz elnevezés jelzője – krásznaja – vöröset és szépet is jelent. Az oroszban általában előszeretettel lefordítják az idegen nyelvű toponímiákat. A Champs Elisée-t Elíziumi Mezőknek mondják, és a Place de la Concorde neve az Egyetértés tere. Valószínűleg ők fordították le a tér nevét, amelyet most minden nyelven lefordítva használnak, Ez olyan, mintha mi az Új Yorki főutcat Széles útnak hívnánk. Az utcanevek lefordításának ostobasága azon a térképen mutatkozott meg legjobban, amelyiket a moszkvai fél-olimpia alkalmából adtak ki az esetleg odavetődő turisták számára. Ezen a térképen az utcanevek angol fordításai szerepeltek. Ha a szegény kiránduló meg is tanulta a ciril betűket – mint ahogy én is megtanítottam apámnak az első hivatalos moszkvai kiküldetése alkalmával –, ezzel se ment semmire. Egy barátom leleménye szerint a helyes név Díszter lenne, de ez a kocsi már elment.

Maga a tér úgy alakult ki, hogy III. Iván cár biztonsági okokból elbontatta a Kreml falához közvetlenül odatapadó piaci bódékat, hogy az esetleg támadó ellenség ne bújhasson el a védők ágyútüze elől. Az így kialakuló térség fontos szerepet kapott. Itt hirdették ki a cár ukázait és ítéleteit, amelyeket itt is hajtottak végre, középkori általános szokás szerint nagy nyilvánosság előtt. Később rövid megszakítás után, ez lett nem csak Oroszország, hanem az egész béketábor szimbolikus központja.

Az óriási „Díszter” nyugati oldalát a Kreml fala határolja, erről később bőven lesz szó. Északi oldalát a volt Városi Duma épülete zárja le. Az épület az orosz eklektika helyi modorában „a la russe” készült, a XVII, századi orosz stíuselemeinek felhasználásával. A keleti oldalt teljes hosszában a GUM (Állami Áruház) 1890-93 között épült üvegtetős, kétmenetes bazársora határolja. A téren csak két épületet mutattam meg a hallgatóimnak, mint két zseniális alkotást.

Az egyik a Vaszilij Blazsennij emléktemplom volt, amelyik a teret lazán zárja dél felől, de csak jelzi a tér végét és kilátást nyit a Moszkva folyó felé. A templomot Rettegett Iván rendeletére építette Barma (és) Posztnyik mester(ek) 1555-1560 között egy, a tatárok felett aratott győzelem örömére. Az építők nevében a zárójel arra utal, hogy a két név esetleg egy emberre utal. (lásd Boyle –Mariotte és Gay-Lussac rejtélyét minden gimnazistának: hány ember ez a négy név?) Az épület számtalan kis teret és azokat koronázó számtalan hagyma,- és sátoortetőt tartalmaz, és mindegyik különböző. A kupolák erdeje közepén egy nagy sátoortető uralkodik. Minden részformája valamilyen orosz motívumból levezethető, Elméletileg papagáj-szinorgiás szupergiccsesnek kellene lennie. Olyan, mintha Hundertwasser valamelyik őse, természetesen még Sztovoda néven tervezte volna.

Vaszilij Blazsennij

De valamiért mégsem az. Pedig az elnevezését magát is egy eszelős, Vaszilij nevű csizmadia után kapta, akit szentként tiszteltek.

Formailag pont az ellentettje egy másik zseniális épület, a Lenin Mauzóleum, amely a múlt század első harmadában épült, eredetileg fából 1924-ben, egy-két nap alatt, hogy befogadja Lenin múmiáját és csak később fogalmazta át gránitra az eklektikus épületeiről híressé vált Scsuszev építész, aki idős korában mélyen átérezte a kor építészetének szellemét.

Lenin Mauzóleum

Az épület tökéletesen harmonizál színében és méretében a nem mindennapi kihívást jelentő környezethez. Formavilága megfelel a kor

kubista és szuprematista szemléletének, de a modern idők kánonjával szemben, mert szimmetrikus lenni. A mauzóleum 1930-ban lett kész. Azután a díszszemlék ünnepi vendégeinek tribünje lett. Híres történet, hogy 1941. november 7-én a szokásos díszszemlére felvonuló egységek egyenesen innen indultak a Moszkvától gyalogosan elérhető távolságra lévő frontra. A hősiesség történet historikumához tartozik, hogy a híradófelvétel nem sikerült, és azt műtermi körülmények között meg kellett ismételni. Az ünnepi beszédet tartó Sztálin szájából nem látszik a párafelhő, ami a novemberi moszkvai időjárás mellett elképzelhetetlen. Az operatőr további sorsa ismeretlen.

Képzeld el, milyen borzalmas lett volna, ha tíz évvel később a szocialista-realista művészet diadala után épül. Ámbár az is lehet, hogyha Lenin még él, és a mauzóleum építése ezért okafogyottá válik, nem is győzött volna a szocreál. Lehet, hogy Lenin agyonbalzsamozott testét el fogják temetni egy temetőben, természetesen egyházi ceremónia és fátyolos zászlók kíséretében, akármennyire is tiltakozna a megboldogult. Remélem, az épületet magát nem fogják elbontani, hanem találnak neki új funkciót. Nem szabadna lerombolni XX. század orosz építészetének egyik gyöngyszemét.

Ezeket mondtam el hallgatóimnak a Vörös Téren található épületekről, mert mindkettőt építészhallgatók számára tanulságosnak találtam. Mint már említettem, csak átutazóban voltunk Moszkvában, és az objektumokba nem jutottunk be. A Lenin mauzóleumba azért nem jutottunk be, mert a hívők sora Csopig ért, és nem mertem „gyelegácija” felkiáltással előre tolnakodni, pedig a belső tér fekete márvány burkolatát a benne csillogó türkiz színű zárványokkal érdemes lett volna megcsodálni.

A másik célbevett épületbe idő hiányában nem tudtunk bemenni. Ezt nem is nagyon forszíroztam, mert én régebben már voltam benne, de a kilenc kápolna között nem is tudtam eligazodni és nem is tett rám nagy benyomást az egyenként a magyar szabvány szerinti minimális lakószobánál (12m) kisebb terek látványa. Az épületet, amelynek a hivatalos neve „Pokrov”, azaz Mária Oltalma, mert ennek ünnepnapján vették be Rettegett Iván csapatai Kazányt, az Arany Horda Oroszországhoz legközelebb lévő erődítményt. A cárral eredetileg nyolc kápolnából álló épületet rendelt, nyolc győzelem emlékére, de az építők kilenc kápolnát építettek, hogy a kompozíció közepére megálmodott tornyot legyen mire elhelyezni. (Lásd a mellékelt alaprajzot)

Növendékeimnek nem beszéltem akkor az orosz- tatár viszonyról, mert az egy másik, a Műegyetemen nem lévő tanszék kompetenciájába tartozik. Ezt a hiányt most reménybeli olvasóimra zúdítva próbálom bepótolni. A tárgyalandó korszakban a XV. század végén, a Dzsingisz kán által összekapart birodalom, amely fénykorában Kínától egészen a Kárpát

medencéig terjedt már túl volt fénykorán és önálló kánságokra esett szét. Azért csak a Kárpátokig terjedt, mert ugyan az Európában tatároknak nevezett mongolok 1240-41-ben elfoglalták, mint ismeretes, Magyarországot, de sajátos tatár belpolitikai okokból nem szállták meg tartósan hazánkat, hanem Dzsingisz kán unokájával, Batu kánnal az élükön visszamentek, hogy elektorokat gyűjtsenek a következő nagykan választáshoz. Ha ez a szerencsés véletlen nem jön közbe, úgy jártunk volna, mint az orosz fejedelemségek, amelyek 200 évig a mongolok, hol közvetlenül, hol az általuk megbízott fejedelem uralma alatt éltek. Ha a tatárok maradnak, biztosan előszedik a napfényes horvát riviérán, az Adrián, Trogírnál (én is többször voltam ott családotól) lubickoló IV. Bélát, és visszaviszik székvárosába azzal a feltétellel, hogy időnként menjen el, a Kán palotájába, megfelelő ajándékokkal felszerelve, hogy kérje ki az uralkodásra, valamint a mongoloknak összegyűjtött adók beszedésére feljogosító igazolást, a jarlikot. Az oroszok sokáig ebben a rendszerben éltek. Ezt a korszakot mongol-tatár iganak nevezik, és elmaradottságukat ezzel mentik - magyarázzák. Mostanában feltűntek történészek, akik diametrálisan ellentétes nézeteket vallanak.

Szerintük nem kellett volna lerázni a” mongol-tatár igtát”, hanem ellenkezőleg, szövetségre kellett volna lépni velük és akkor Oroszország- anyácska hatalmasabb lett volna, mint most, pláne, hogy a Szovjetunió széthullásával erejük alaposan megcsappant. Ezt hallgatóimnak azért sem mondtam el, mer akkor még azt a könyvet, ahol ezek a gondolatok szerepelnek, még nem is olvastam, gyanítom, hogy még meg sem jelent. A hetvenes években jártunk!

Rövid Vörös téri látogatás után a Kremlbe vettük az irányt. Az együtttest 1955-ben nyitották meg a széles nagyközönség előtt, ami az olvadás egyik első jele volt. A kormányzati épületeket most sem lehetett megközelíteni, de ezt nagyon elegánsan oldották meg. Nem voltak sorompók és kordonok, hanem csak civilruhás biztonsági őrök figyelmeztették a turistákat, ha közel mentek a védett épületekhez. Mindenesetre a Kreml főkapuja, a Szpázkaja básnya Vörös Térre nyíló híres óratornya a látogatók előtt zárva volt. Ezért meg kellett kerülnünk az egész várfalat, hogy bejussunk a Kreml területére. Ez a séta – a Kreml kerülete 2235 méter, egy fél órás séta – alkalmas volt arra, hogy megismerkedjünk az Európában ritka épségben maradt városfalak egyikével.

Én magam, teljesen épen maradt, körbejárható városfalat nem sokat láttam. Megemlíthetem az angliai York városát, amelynek kapuján csak vazelinnel bekenve fért be az autóbusz. Emlékezetem szerint a busz földszintes volt. Ugyancsak megmaradtak a svájci Mürten (franciául Moran)

városka védfalai. Külön kategóriát jelentenek Carcassone városfalai, amelyeket példásan restaurálta a XIX. században a kiváló elméleti író és építész, Viollet-le-Duc. Munkájának különleges érdeme, hogy a régi falakon belül meghagyta a középkori városka házait. A Kreml is más képet nyújtana, ha város lakóépületei, amelyekben a nagyhatalmú bojárok és a magas klérus tartott udvart megmaradtak volna. A házak fából épültek, és ezeket tűzrendészeti okokból lassanként kőházakra cserélték, majd a XVIII. század elejétől egymásután elbontották, hogy helyet csináljanak az új középületeknek, amelyek értelemszerűen az adott kor stílusában készültek. Az utolsó ilyen épület a Kongresszusi Palota, amely, hál' istennek a szocreál kimúlása után létesült. Most a Kreml levegős, parkosított, középkori és klasszicista épületekkel ékesített 27,5 hektáros belsőség. Területe akkora, mint a Duna, a Körút a Váci út és a Balzac utca által határolt téglány, amelyben mi lakunk. Lehet, hogy a Kreml legújabb épülete, a Kongresszusi Palota sem menekül meg a fékevesztett buldózerek dühös támadásától, mint ahogy kortársa, a közeli sokezer szobás Roszija Szálló is áldozatul esett az újító igyekezetnek. Kíváncsi lennék, mi épül a Moszkva-parti szálloda-monstrum helyén?

Az idők során, ahogy a város növekedett még két védő falgyűrű épült Moszkva körül, de ezeket a modern várostérképek mutatta körutak nyomvonalvezetéséből lehet kikövetkeztetni, anélkül, hogy archeológiai maradványait itt- ott bemutatnák. Budapest vonatkozásában az okos turista a térkép alapján levont következtetésében alaposan tévedne, Abban igaza lenne, hogy a Kiskörút vonala a régi városfalat követi, különben is gyengébbek kedvéért ennek egy- két darabja be is van mutatva. Szegény a Nagykörútról is azt feltételezné, hogy a hajdani, elbontott városfal helyén épült, pedig csak a Duna egyik betemetet ága jelölte ki a helyét.

A Kreml falai a XIV. században, a régi, mészkőből épült védművek nyomát követve létesült, nagyjából a ma is látható formában. A régi falak alapján kapta Moszkva a fehérfalú (belokámenaja) díszítő állandó jelzöt. Így szerepel a korabeli évkönyvekben. Az új fal építésének műszaki, haditechnikai és politikai okai is voltak. A száz éves falak gyengére sikerültek, aminek az okát a meghívott szakértők, a pszkovi építőmesterek a habarcs silány minőségével magyarázták. A katonai ok az volt, hogy a régi védművek még a puszkapor feltalálása, vagy legalább is elterjedése előtt készültek. Az új fal az ágyútűz elleni védelemre gondolva készült, ezért nem is épültek eredetileg a fal magasságát erősen meghaladó, a régi várakat jellemző tornyok, hisz ezek estek legelőször áldozatul az ellenséges ágyútűznek. A falak a XV, és XVI. század fordulóján épültek, ezért még nem hasznosíthatták a legmenőbb haditechnikai újítást, az olaszbástyát, amelyet csak ötven évvel később találtak ki. Az olaszbástya, a fal síkja elé nyaktaggal kinyúló ék alakú, vastagfalú szerkezet, amelyről ágyútűz alatt lehet tartani a fal tövéhez mégis eljutott ostromlókat. Ez az ötlet először Itáliában jelent meg

1534-ben, és villámszerű elterjedését mutatja, hogy egy kurta évtized múlva a győri várnál is találkozunk vele. Tehát a Kreml olasz építéseit nem vádolhatjuk azzal, hogy nem voltak up to date a szakirodalommal.

Az új falak téglából készültek. A téglák szélessége és hossza megegyezik a magyar régi téglák méretével. Az egy kézzel megfogható téglák szélességét ergonómiaiilag meghatározza az emberi kéz anatómiája: nem haladhatja meg a 15 centimétert. Viszont, az akkori orosz téglák magassága, és súlya 50% nagyobb, mint a miénk. Ennek hátrányát a kőműves megérzi, de a fal erősebb lesz, mert 50%-kal több benne a téglák, ritkábbak a habarcsrétegek és vékonyabbak is, mert a magasabb téglák az égetésnél kevésbé görbül el.

A politikai oka az új, Kremlt körül vevő falak építésének a moszkvai fejedelemség növekvő területe és növekvő súlya volt. III. Iván (1462-1505), hasonlóan kortársához és kollégájához XI. Lajos francia királyhoz (1461-1483) nagyon kikerekítette, és országának központjához csatolta a szélső területeket Moszkva, illetve az Ille de France egy nagy ország központja lett. Mindkét ország európai majd később globális nagyhatalommá vált. Moszkva súlyát az is növelte, hogy a törökök 1453-ban elfoglalták Konstantinápolyt, és a moszkvai metropolita kijelentette, hogy, Róma és Bizánc után Moszkva lett a harmadik Róma, negyedik pedig soha se lesz. Ez az ideológia meg kívánta erősíteni a moszkvai fejedelmek hatalmi aspirációit, akik nemsokára cárrá nevezették ki magukat (a cár a császár orosz megfelelője), majd az imperátor címet adományozták maguknak. Végül rövid ideig a főtitkár, illetve első titkár címet is viselték.

A Kreml falait olasz építésszel tervezte a moszkvai nagyherceg, III. Iván. Hogy kerültek a reneszánsz kori olasz építésszel Oroszországba? A cár felesége az utolsó bizánci császár Itáliában nevelkedett unokahúga volt. Paleolog császár, érezve a törökök markának halálos szorítását, végső kétségbeesésében uniót ajánlott a római katolikus egyháznak egy felmentő keresztes háború reményében. Próbálkozása, amelyet az orosz klérus mélyen elítélt, nem is járt sikerrel: Konstantinápoly elesett és a császár maga is elesett karddal a kezében, mintegy fővárosa romjai alá temetkezve. A halott császár unokahúgának, Annának nászát a nagyfejedelemmel az ortodox klérus nem ellenezte, sem az olasz építésszel alkalmazása ellen sem emelt kifogást, de gondosan ügyelt arra, hogy a születő művek megfeleljenek az egyházi elvárásoknak és a helyi hagyományoknak, Ezt majd akkor fogjuk pontosabban látni, ha belépünk a vár területére, és megvizsgáljuk a szintén olasz építésszel tervezett szakrális épületeket.

Egyelőre a Kreml falai mellett sétálunk. Megcsodáljuk jellegzetes, lőrészerűen kiképzett pártázatokat, amelynek előképét én nem ismerem. A kellemes ritmusban elhelyezett bástyák, mind sajátos, egyedi formában készültek. Eredetileg sátor tetők nélkül, amelyeket a következő század építésszei jó stílusérzékkel koronáztak meg tetőzettel. A tornyokra kétfejű sasok szálltak le, majd elrepültek, és helyüket hulló rubin csillagok foglalták

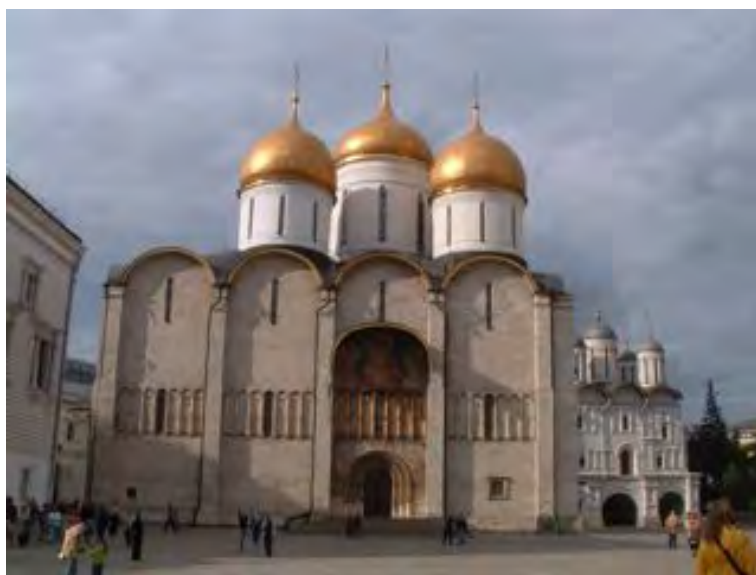

el. Lehet, hogy a hullócsillagok tovább hullanak, és a sasok visszarepülnek régi fészükre.

Végre beléptünk a Kreml területére egy volt felvonóhídon keresztül a Kutafja toronynál. Belépti díjat, úgy emlékszem, nem szedtek. Tudtam, hogy tömérdek látnivaló vár bennünket, de én úgy akartam tenni, ahogy Hollandiában sikerült megnézni a Rijks múzeumot, amikor ott kempingeztem a gyerekeimmel.

Éppen Hollandiában volt tanulmányúton egy tanszéki kollégám, aki levezényelte a múzeumlátogatást, és kiválasztott hat-hét képet a képtenger között. Így nem kellett csatangolnunk a meghámozott citromok, almák és füstölt halak rengetegében, amely inkább kulináris, mint esztétikai élvezetet ígérnek, hanem megnéztük azokat a képeket, amelyeket ő előírt. A Kreml dugig van építészhallgatók számára érdekes látnivalóval, de én a műemlékek közül önhatalmúlag, tanári méltóságomra hivatkozva, kettőt választottam ki, mert ezekről gondoltam, hogy van érdemi mondanivalóm. A cárok is ezeket tartották a legfontosabbaknak, de engem választásomban nem a szolgálalkú cártisztelet vezérelt.

A két épület a Templom tér két oldalát egymással párhuzamosan szegélyezi, a másik ezekre merőleges két oldalán sem akármilyen épületek állnak: a Gránitpalota és az Nagy Iván torony. Ezekről most nem lesz szó.

Uspenszkij székesegyház

A két épület, amelyeket hallgatóim figyelmébe ajánlottam, az USZPENSZKIJ SZOBOR (székesegyház) és az ARCHANGELSZKÍJ székesegyház. A két épület közel azonos időben és közel azonos mérettel és azonos alaprajzi megoldással készült. A keresztény templomok egyáltalán csak akkor kezdtek épülni, amikor Konstantin császár egy csata előtti éjszaka álmában egy keresztet látott, és tudta, hogy birodalmában van egy kicsiny, de

terjedő félben lévő szekta, amely sok elődjének gyűlöletét felkeltette, és furcsa módon logójának ezt a rafináltan kegyetlen római kivégzőeszközt választotta. Elképzelhetetlen, hogy ma lenne olyan párt, vagy szekta, amely egy akasztófával hirdetné magát. A császár nem is értette, hogy miért ezt, a tulajdonképpen békés szektát szűrték ki az előző uralkodók a sok, a birodalomban divatos különböző vallás közül. A császár másnap megnyerte a csatát – a háború különben a hatalomért folyó polgárháború volt –, és győzelmét az álmában látott keresztnek tulajdonította. Meg is tette a kereszténységet államvallásnak, arra is gondolva, hogy egy egységes ideológia csak hasznos lehet a láthatólag hanyatló ágban lévő Római Birodalomnak.

Ezután kezdődött meg a keresztény templomok építése. A keresztények, akik régebben magánházakban, vagy a sporadikusan fellángoló üldöztetések idején katakombákban gyűltek össze imádkozni, elvi okokból nem akarták használni a meglévő római, tehát pogány templomokat. Az ideológiaiig semleges bazilikális elrendezésű csarnokokban kezdték rendezni istentiszteleteiket, és az új templomokat ezek mintájára építették. Hosszházás formában, esetleg keresztházzal bővítve-gazdagítva, mert az ehhez szükséges keresztboltozat építésének mesterei voltak. Azon kívül az alaprajz emlékeztetett az egyenlőtlen szárú latin keresztre. Természetesen, ezt a hívő nem érzékelheti, csak az tudhatja, aki látja az alaprajzot. Ez a mánia napjainktól sem idegen. A sokudvaros spanyol királyi palota, az Escorial alaprajza arra a rostélyra emlékezteti a beavatottakat, amelyen egy szentet kivégzés céljából mártírrá sütöttek. Sőt, a moszkvai Vörös Hadsereg színházát az építész talpnyaló módon ötágú csillag alaprajzúra tervezte. De térjünk vissza a templomainkhoz.

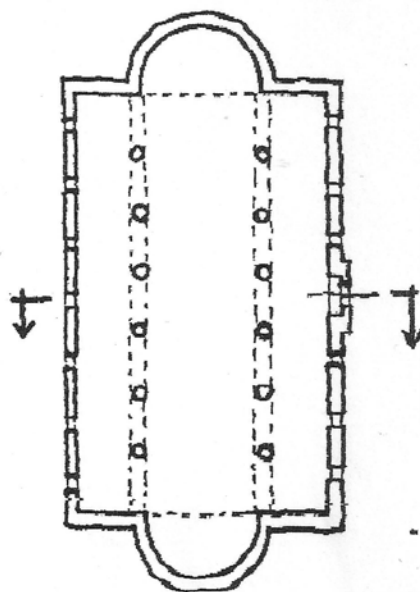
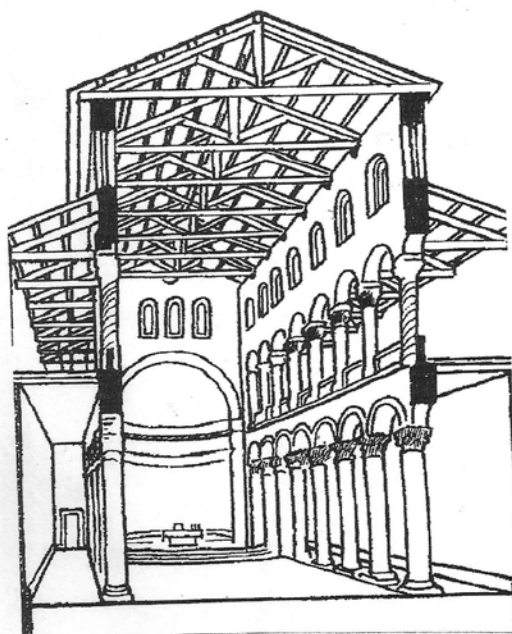
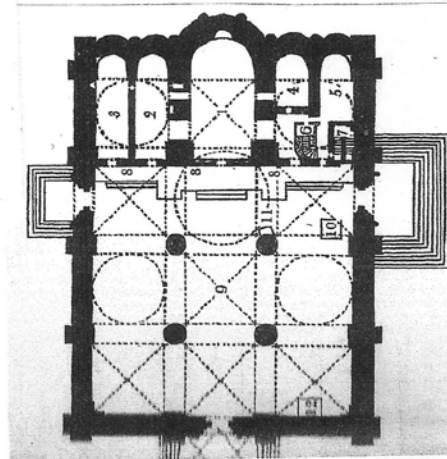
A Római birodalom keleti felében az emléktemplomok váltak a templomok kiinduló példaképeivé. Alapsémája egy görög, tehát egyenlőszárú kereszt, négy sarkán egy- egy keresztkupolával fedett négyzettel, amely így egy nagyobb négyzetté alakul. A középső négyzet felett csegelyes átmenettel esetleg, tambur közbeiktatásával egy kupola van. Az alapséma gazdagítható a görögkereszt négy sarkán négy mellékkupolával, mint a megtekintendő templomok esetében. A négyzet alakú épület sziluettjét színesítheti, ha a négy saroknégyzet alacsonyabb, mint a görögkereszt. Ez a séma terjedt el keleten a Kaukázusban, Örményországban, az első keresztény államban, Grúziában, Szíriában, valamint a Balkán pravoszláv országaiban.

A görögkereszt két-két oldalának kereszteződésének négy pontját négy oszlop támasztja alá. Magyarul az így kialakuló teret kilencosztatúnak, oroszul négyoszlopos térnek nevezik. A pohár félig üres, félig tele van. Tehát az ortodox templomok alapvetően centrális jellegűek, ellentétben a római katolikus hittestvéreivel, illetve riválisaival, akik alapvetően hosszházás, színházszerűen berendezett, épületeket használnak. A két liturgia is ennek megfelelően alakul. A pravoszláv hívők állnak, néha mozognak is, a pap is

többet mozog, ki-be jár az ikonosztáz három ajtajának az istentisztelet szabálykönyvében előírt ajtaján. Fontos különbség a katolikus és az ortodox templomi liturgia között az, hogy a legszentebb tevékenység helye, maga az oltár, a hívők előtt zárva lévő térben, az ikonosztáz mögött van,

Az ikonosztázt szabványos szisztéma szerint elhelyezett sorokban ikonok díszítik. A figurák is ezer éve előírt alakban jelennek meg és a művészek minimális alkotói szabadságot engednek meg. A nem szakavatott szemlélő az ikon keletkezésének idejét csak többszázadnyi tévedéssel tudja megállapítani, ennél többet csak egy egyiptomi falfestmény vagy szobor esetében lehet mellé, ahol a tévedés évezredek is elérhet.

AZ USZPENSZKÍJ SZÉKESEGYHÁZ
 (A KILENCOSZTATÚ VAGY NÉGYOSZLOPOS
 TEMLOMP JELLEMZŐ ALAPRAJZA)

A KATOLIKUS BAZILIKA JELLEMZŐ

PERSPEKTIVIKUS METSZETE

ALAPRAJZA

Nézzük meg közelebbről a két kiválasztott épületet. Az első legyen az Uszpenskij Szobor, azaz székesegyház, ahol a moszkvai fejedelmek „trónraültetési,” illetve koronázási ceremóniáját tartották. A szó, a már nem használatos ószláv uszpényie (elalvás) jelentésű, és a templom neve Mária mennybemenetelére utal, mert ezt a jelenetet az ikonográfia előírásai szerint egy halálos ágyán fekvő nővel kell ábrázolni. Tudnivaló, hogy Mária volt az első földi halandó, aki bekerült a mennyországba, érdemei miatt. Ő volt az istenszülő, viszont akik Jézust halandónak tekintették – ez parázs vitát provokált a középkor elején – Máriát csak Krisztusszülőnek nevezték. Mindkét nagytekintélyű hivatalos egyház az istenszülő jelzöt fogadta el. Az ágyban fekvő haldokló nő ötlete eléggé realiztikus, összevetve a Nyugat-Európai barokk megfelelőivel. Ugyancsak ágyban, persze szalmán fekvő ábrázolták az ikonok Máriát a kis Jézus születése utáni első pillanatokban. Ennél valóságosabb megjelenítése a megváltó megszületésének, már a jó ízlést sértette volna.

1454-ben összeomlott az épülőfélben lévő új koronázási templom. A szakértői bizottság, amely nagy gyakorlattal rendelkező pszkovi mesterekből állt, akiknek a művei nem dültek össze, a mészhabarcs gyenge minőségének tulajdonították az építési balesetet. III. Iván cár, aki intim kapcsolatban volt az Itáliában nevelkedett, görög császári családból származó hitvesével, talán neje hatására, megbízta velencei követét, hogy szerezzen egy olasz építész, aki járatos építési hibák kijavításában. A követ választása Aristotele Fioravantira esett,

Aristotele Fioravanti (1415-1486) Bolognában született, apja szintén műszaki ember, kultúrmérnök volt. Fia is főleg meghibásodott épületek rekonstrukciójával foglalkozott. Ebben a korban a tervező építész és a statikus mérnök még nem vált szét külön szakmákká. Fioravanti is tervezett épületeket, természetesen tiszta quattrocento stílusban. Neve széleskörűen ismertté vált Európa szerte. Mátyás király, akinek a felesége szintén olasz, nápolyi nő volt, sok olasz művészt foglalkoztatott, többek között, Fioravantit is. Vele hidat akart terveztetni a Száván. A beruházás szerencsére nem valósult meg. A mester úgysem tudott volna egyirányú hidat szerkeszteni, és művét leginkább visszafelé, észak felé használták volna Szolimánék.

Olasz építészeket szívesen importáltak mindenfelé. Kreml középületeit nagy részben olaszokkal tervezették, sőt még a XVIII. és XIX. században is nagy szerepet játszottak az orosz építészet történetében. Olasz építész, Rastrelli tervezte a leningrádi Téli Palotát. Ugyanőneki kevésbé sikerült a Kiebben tervezett barokk templomot a helyi rituális igényekkel összehangolni. Úgy áll ott az ikonosztáz, mintha lombfűrészsel faragták volna be a kupolás térbe.

Ide kívánczok, hogy a hazai építészetben is nagy szerepet játszottak az olasz építészek, annál is inkább, mert Itália jó része a Habsburg birodalomhoz

tartozott. Nem véletlen, hogy Ludas Matyi olasz építészknél kötözi a címeres erdőben függőleges deresre Döbrögi uramat.

Fioravanti mérnökként is alapos munkát végzett. A szokatlanul mély, négyméteres alapok alá tölgyfa cölöpöket veretett, hogy ne járjon úgy, mint akik a most lebontatott templomot tervezték. Ezen kívül „elzarándokolt” azokba a városokba, ahol a legkiválóbbnak tartott templomokat megmutattatta magának. Megérezte az ottani épületek neki saját magának idegen ízét, és megpróbálta azt felülmúlni anélkül, hogy az otthoni fűszereket használta volna a helyieknek kedves scsi, vagy borscs levesben.

Sikerült neki a „szocialista realizmus” alapkövetelményét elérni és műve – megváltoztatva a megváltoztatandókat –, formájában nemzeti, tartalmában, szellemében reneszánsz lett. Az épületet 12 azonos méretű négyzetből szerkesztette. Ez a homlokzaton is kiderül, és az épületnek nyugodt megjelenést biztosít. A homlokzat mészkő síkjait a helyben megszokott – és nyugaton sem idegen – kisplasztikájú törpegalérián kívül semmi sem díszíti. A belső tér átlátható egységességét az itteni építészetben szokatlan, kör alakúra falaztatott pillérek teszik lehetővé.

Az Uszpenskij székesegyház belsejének minden négyzetcentiméterét, táblakép szerűen felfogott ikonfreskók borítják. A négy oszlopot is. Hallgatóim rögtön megjegyezték, hogy tektonikus elemeket, akár valóságban teherhordó szerepűek, mint itt, akár csak a tektonikát jelzik, mint a falpillérek, tanulmányaik szerint nem illik kifesteni.

Lélekben igazat adtam nekik, de nem mélyedtem bele az épületek színezésének történetébe. Most, hogy ők nincsenek itt, és kis dolgozatomat nem is fogják olvasni, most ezt megtehetem. A XIX. század közepéig úgy tudtuk, hogy a görög és római szobrok és épületek úgy születtek, mint a csecsemők: meztelenül, natúr színűen. Berzsenyi Dániel azt írta a XIX. század elején, hogy a rímes időmértékes verselés, amit az antikvitás nem ismert, olyan túlzó és ízléstelen, mint amilyen egy festett görög szobor lenne. Mi már tudjuk, hogy Praxitelész ízléstelen volt, de én nem örülnék annak, ha a Míloi Vénusz festve került volna elő. Jó az így, meztelenül is. Láttam német építészettörténeti könyvekben az Akropoliszt színesben. Nehogy valakinek eszébe jusson, hogy a történeti hűség kedvéért kifesse az antik szobrokat, csak azért, mert valami mikroszkópfélel hitelesen rekonstruálni tudja az eredeti színeket.

Miután megcsodáltuk az Uszpenskij székesegyház szigorúan arányos tömegét és reneszánsz ihletésű belső terét, átsétáltunk a Templom téren keresztül a vele párhuzamos Mihály arkangyal nevét viselő templomhoz. Ezt közönségesen ARCHANGELSZKIJ SZOBOR-nak hívják, (székesegyház) amely szintén fontos szerepet játszott az orosz uralkodó elit életében és halálában. Életében azért, mert megkoronázása után az új uralkodó itt imádkozott az égiekhez, hogy sikeresen és dicsőségesen kormányozza országát. Mielőtt csatába indult, itt kérte az Úr segítségét a hadjárat

győzelmes befejezéséért. Halála után itt nyerte el végső nyugalomát. Több mint 30 nagyfejedelmet temettek ide, köztük Rettegett Ivánt is. A templom addig volt az uralkodók temetkezési helye, amíg Nagy Péter át nem helyezte a fővárost Szent-Pétervárra, fel nem építtette a Péter-Pál templomot és nem utasította utódait, hogy oda temetkezzenek.

Archangelszkij székesegyház

Az évkönyvek Aléviz Frjazin néven emlegetik a tervező építész. Igazi neve a milánói építésznek Alois Lamberi di Montigana volt. Frjazin a törökből, vagy az arabból került az ószláv nyelvbe, és eredetileg frankot jelentett. Még a Keresztes Háborúk korában, ott frankoknak hívtak minden európaikat. Az oroszba átkerülve, jelentése az olaszok megnevezésére szűkült.

Az épület 1505-1509 között készült, mint a legtöbb orosz templom kilencoszthatú, négyoszlopos elrendezésben. Valamivel kisebb, mint az Uszpenszkij, de még így is a Kreml második temploma. Köralakú oszlopok helyett visszatértek a hagyományos négyzetkeresztmetszetű oszlopokhoz és így elvesztette a belső tér tiszta átláthatóságát és inkább égbetörő kis kápolnák sorává változott. Meglehet, hogy az volta cél, hogy a hívő individuálisan tété a tété kerüljön kapcsolatba a menny lakóival, ellentétben a többi keresztény hívővel. Ez utóbbiak színház-szerűen elrendezett nézőtéren, ülve figyelik az eseményeket és hallgatják az igehirdető papot, mint egy kollektíva tagjaiként.

A templomhoz a nyugati oldalon, mint a magyar románkori templomoknál, kegyúri karzat csatlakozik, de ez nem része a térnek, attól el

van fallal választva, és az udvar előkelőségei kis ablakokon keresztül követhetik az istentiszteletet.

A nagy változást a homlokzat kialakítása jelenti. Megjelentek az Európában divatos díszítő motívumok, amelyek helyi átfogalmazással jellemezni fogják a következő század orosz építészetet. Biztosan politikai okok vezettek oda, hogy a klérus eltúrta ezt a jampeckodást: a gazdagon tagolt párkányokat, klasszikus oszloprendekre hajazó oszlopfőket és a jellegzetes firenzei kagyló motívumokat. A számtalan kagyló egyikéből sem születik itt a Kremlben meztelen, hosszú vörösbarna hajú Vénusz. Lehet, hogy születtek ilyenek, de azok nem itt, hanem az elegáns hotelek előtt járkálva hirdetik a szerelem mindenhatóságát.

Talán egyikükkel én is találkoztam. Egy másik moszkvai utam egyikén éppen szállásomra siettem a metró megállóból az akkor nagyon előkelőnek számító Hyatt rendszerű, „Mezsdunarodnaja” szállodába, amikor váratlanul belém karolt egy – sajnos felöltözött – fiatal Vénusz. Nagyon büszke voltam, hogy többszörös teenager koromban még sikerem van a nőknél. Beértünk a sokemeletes magas előcsarnokba és a nő udvariasan elköszönt tőlem. „Köszönöm, bácsi, hogy elkísért, mert a portás egyedül nem engedett volna be.”